Carla Oldenburger-Ebbers, Over het damplantsoen, zijn ontwerper en de 'Oud-Hollandse stijl',
Cascade bulletin voor tuinhistorie 29 (2020), p. 33-44

OVER HET DAMPLANTSOEN, ZIJN ONTWERPER EN DE 'OUD-HOLLANDSE STIJL'

CARLA OLDENBURGER-EBBERS

INLEIDING

Onlangs werd op LinkedIn een nieuwe aanwinst van Kunsthandel Bijl-Van Urk B.V. getoond, namelijk een schilderij van Cornelis Vreedenburgh, voorstellende het Damplantsoen (1927). Bij de afbeelding van het schilderij werd de vraag gesteld: 'wat zien we voor soort "tuin" of "volkstuin" op de voorgrond?'

Het antwoord was dat het hier een tuin in zogenaamde 'Oud-Hollandse' stijl betrof, passend en aansluitend bij het gebouw op de achtergrond, het Paleis op de Dam, voorheen het stadhuis van Amsterdam, gebouwd en ontworpen door Jacob van Campen (1596-1657) vanaf 1648 en ingewijd in 1655.

Dat was een kort antwoord; daarna kwamen er meer vragen boven. Wie zou dan de ontwerper van dit plantsoen op de Dam (eigenlijk de Middendam) geweest kunnen zijn? Werkte deze ontwerper vaker in 'Oud-Hollandse' stijl en wat houdt deze stijl dan eigenlijk in?

BESCHRIJVING VAN DE TUIN OP HET SCHILDERIJ

Zoals boven gezegd, de schilder van dit schilderij is Cornelis Vreedenburgh. Van hem is bekend dat hij leefde van 1880 tot 1946, tot de Larense schildersschool behoorde en lid is geweest van de bekende kunstenaarsgenootschappen Arti et Amicitiae (Amsterdam) en Pulchri Studio (Den Haag). Vreedenburgh had een voorliefde voor het waterlandschap, wordt op Wikipedia vastgesteld. Daar is natuurlijk op dit schilderij geen sprake van, maar wel op zijn andere 'tuinschilderij' uit dezelfde tijd, getiteld 'De Hofvijver in Den Haag'.[1]

In het *Algemeen Handelsblad* (23 april 1925) staat een vogelvluchttekening van het ontwerp afgebeeld. De bijgevoegde tekst zegt dat het ontwerp is gemaakt door J.R. Koning jr., dat de beplanting uit groenblijvende heesters zal bestaan, het binnenterrein 46 x 48 m. zal worden en er op de hoeken aan de kant van de Dam beelden of vazen geplaatst zullen worden. Op het schilderij zien we op de voorgrond een verdiepte tuin, opgebouwd uit grasvlakken

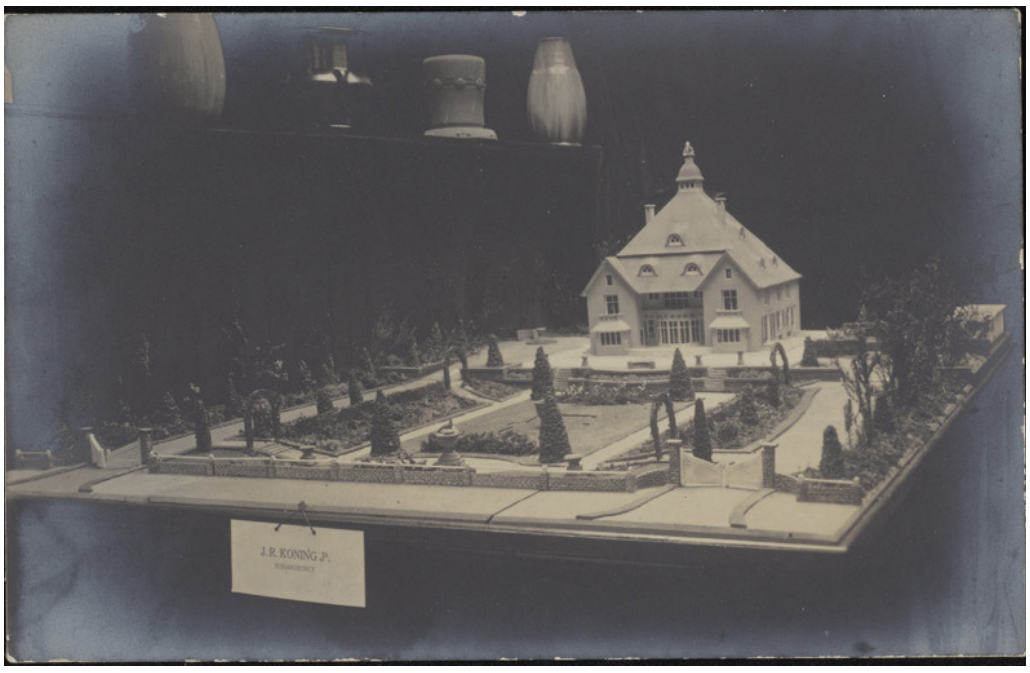

Afb. 1. Cornelis Vreedenburgh, Damplantsoen en Koninklijk Paleis (voormalig stadhuis van Amsterdam), 1927. Olieverf op doek. (Kunsthandel Bijl-Van Urk, Alkmaar).

en rechtlijnige bloemenborders. De tuin is ontworpen langs een as van symmetrie, die niet de middenas van het paleis verlengt, maar er een knik mee maakt.[2] De tuin wordt ontsloten door een trappartij, gelegen in het midden van de dwarsas (vóór de tram). Op de hoeken en in het centrum van verschillende perken staan taxussen en/of buxus-bollen geplant. De borders rondom het verzonken binnenste gazon zijn met bloemen gevuld, net als de perken aan beide zijden van de centrale trappartij. Het binnenste, laagste rechthoekige grasvlak ligt binnen een wandelpad van flagstones (afb. 4) en wordt daarbuiten een niveau hoger nog eens door paden van flagstones afgesloten. De buitenste omranding van het parkje wordt zo te zien gevormd door een buxushaag. Dat Koning de ontwerper was is heel begrijpelijk, want hij was Hoofd Beplantingen van Amsterdam en als zodanig verantwoordelijk voor alle groenprojecten in die dagen. De *NRC* (13 september 1925) beschrijft - een jaar voor de opening - de tuin als volgt: 'De gezonken tuin, die afgerasterd is met een hek, waarin aan de kant van den Dam een opening is gelaten, is beplant met taxusbomen, coniferen en rhododendrons. Het plantsoen is doorsneden met paden welke met grote steenblokken zijn geplaveid en omringd door een lagen muur, eveneens uit steenblokken opgetrokken.'

Ook in de collectie van de architect Jan van der Lip komt een ontwerp van de tuinarchitect J.R. Koning voor.[3] Het gaat hier om een maquette 'landhuis met tuin', die op een tentoonstelling (Amstelflora?) heeft gestaan (afb. 2). Op het bijbehorende bordje eronder staat 'J.R. Koning Jr. Tuinarchitect'. Mogelijk is het huis een ontwerp van Jan van der Lip, want waarom bevindt zich deze foto anders in de Van der Lip-collectie? Deze tuin lijkt heel erg op de tuin van het Damplantsoen. Beide zijn verdiepte tuinen, geïnspireerd op de 'Oud-Hollandse' tuin en de Engelse 'Dutch Garden', zoals men dit soort tuinen in Engeland noemt ten tijde van de 'Arts & Crafts' Beweging. De tuin in de maquette vertoont, in tegenstelling tot het uitgevoerde Damplantsoen, vier ingangen met rozenboogjes in plaats van één centrale ingang op de hoofdas.

Enkele foto's van het plantsoen in het Stadsarchief Amsterdam brengen nog een stukje geschiedenis over het Damplantsoen naar boven. Op een foto uit 1925 (niet hier afgebeeld) zien we een omschutte bouwput op de plaats van het toekomstig plantsoen. Deze was ontstaan nadat een deel van de westzijde van de Warmoesstraat was gesloopt en nadat ook nog eens het Commandantshuis was afgebroken (1912)[4] en het bekende beeld 'Naatje van de Dam'[5] was verwijderd (1914). Beiden zijn zichtbaar op gouache uit 1912 (afb. 3). Het idee was om op de plaats van de bouwput, de vrijgekomen Middendam, een

Afb. 2. Maquette 'Landhuis met tuin' met bordje 'J.R. Koning Tuinarchitect.' (Het Nieuwe Instituut Rotterdam LIPJph3).

Afb. 3 M. J. De Jongh. Uitzicht over de Dam vanuit het Koninklijk Paleis. Vóór de sloop van Naatje van de Dam en het Commandantshuis. Gouache. 1912. Coll. Stadsarchief Amsterdam.

Afb. 4. Zicht over de Dam, richting Damplantsoen en Koninklijk Paleis. Zie ook de flagstones (ca. 1929, Stadsarchief Amsterdam OSIM00001005709).

hotel of een verzekeringspaleis te bouwen. Het duurde echter jaren voordat die beslissing werd genomen, waardoor de Dam, het historische hart van de stad en van Nederland, er twaalf jaar verloederd heeft bijgelegen. In 1926 werd het Damplantsoen aangelegd als tijdelijke tussenoplossing.[6] De officiële opening van het plantsoen vond plaats op 12 september 1926. Het duurde tot na de Tweede Wereldoorlog voordat werd besloten op deze plaats het Nationaal Monument een plaats te geven. In december 1947 werd (alweer tijdelijk) een bakstenen monument opgericht. Na bijna weer tien jaar, op 4 mei 1956, werd het definitieve monument naar ontwerp van John Raedecker onthuld.

Eind 1925, vlak voor Sinterklaas, werden 10.000 Darwintulpen gepoot in het plantsoen. Dit was

een geschenk van de Haarlemsche Vereeniging voor Bloembollencultuur.[7] Tegenwoordig kan iedereen op de Nationale Tulpendag, sinds 2012 jaarlijks op de derde zaterdag van januari, in de pluktuin vóór het paleis een bosje tulpen plukken. Is dat misschien nog een herinnering aan het Damplantsoen?

WIE WAS J.R. KONING JR.?

Gegevens over de privépersoon J.R. Koning jr. zijn door zijn veelvuldig voorkomende achternaam (zowel de eigennaam als het zelfstandig naamwoord) moeilijk te achterhalen in het Stadsarchief Amsterdam. Ook vermeldt hij nooit zijn voornamen voluit, zodat het zoeken daarop ook niet eenvoudig verloopt. Gelukkig zijn uiteindelijk zijn volledige naam en geboorte- en overlijdensdata opgedoken: Jan Rijnier Koning, oud-directeur Beplantingen, geboren 10 mei 1890 in Utrecht[8] en overleden 1 september 1958 in het Burger Ziekenhuis Amsterdam[9]. Hij trouwde in 1918 met Geertruida Wilhelmina van Egmond. Zij woonden in 1918 in de Buys Ballotstraat 16 in Utrecht[10] en in 1919 in het Kloosterpark in De Bilt.

Bij zijn benoeming in Amsterdam verscheen een artikel over Koning waarin zijn doopceel vóór zijn Amsterdamse periode werd gelicht.[11] De titel luidde: 'De nieuwe gemeente-architect - Hoofd der Beplantingen te Amsterdam.' Het bleek dat hij al heel wat ervaring had opgedaan, ook in het buitenland. Eerst is hij als volontair begonnen in de hortus botanicus in Utrecht; daarna was hij werkzaam bij kwekerij J.A. Kors te De Bilt. Hij vertrok vervolgens naar Berlijn, om bij de Fa. Späth te gaan werken. Zijn volgende werkgevers waren de Fa. C.B. van Nes en Zonen te Boskoop, Fa. Crouxet fils te Parijs en Bureau Tuinkunst van Folker & Wattez. In dienst van dit laatste bureau maakte hij in 1911 het ontwerp voor de tuin bij de Pampa Hoeve te Hilversum, een huis in Engelse landhuisstijl, dat als bouwpakket uit Engeland was geïmporteerd. Hier woonde de directeur van sanatorium Zonnestraal. Nu is nog te zien dat er aan een zijde en achter het huis verdiepte tuinen liggen, zo typisch voor Konings ontwerpstijl in die dagen. Helaas zijn deze nu geheel tot grasveld verworden. Ook werkte hij voor Folker & Wattez in Londen. In 1913 vertrok Koning naar Buenos Aires. Wat hij daar precies heeft gedaan is onbekend. Wel is duidelijk dat hij zowel in Nederland als in het buitenland heel veel werkervaring heeft opgedaan. De Fa. C.B. van Nes & Zonen had hem in 1914 als medewerker benoemd, maar de Eerste Wereldoorlog gooide roet in het eten. In 1916 maakte hij tenslotte een reis door Noord-Amerika.

Op zijn zevenentwintigste begint hij een eigen bureau in De Bilt. Hij ontwierp tuinen door het hele land, onder andere in Bosch en Duin, Wassenaar en Oldenzaal. In die tijd vinden we in het blad *Onze Tuinen* diverse advertenties. Daarin kan men lezen dat hij zichzelf aanprijst als deskundige in advies, ontwerp, uitvoering, villa- en stadstuinen, rosaria, rotstuinen en borders. In 1918 won hij op de Grote Keuring te Amsterdam een prijs voor zijn maquette voor een stadstuin (afb. 2) en even later werd zijn schets voor een schoolwerktuin in Arnhem (motto Gerda) bekroond.[12] Zijn werk had zeker succes in die dagen. In 1919 ontving hij voor een tuinaanleg de grote gouden medaille van de Nederlandsche Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde en in 1921 werd hij aangewezen tot architect en leider van de 'Nederlandsche Week' in Spanje (tentoonstelling in Madrid), uitgaande van de Vereeniging 'Nederland in den Vreemde'. Ook in Sevilla ontwierp hij een 'Hollandse Tuin'.

Zijn laatste job vóór zijn aantreden in Amsterdam was een opdracht in Kopenhagen. In 1923 werd hij benoemd tot tuinarchitect en technisch leider van de Nederlandse (Tuinbouw)tentoonstelling. Hij veranderde daar een oud stationsemplacement in een 'Hollandse tuin'. Daar oogstte hij zoveel succes en lof mee dat hem in 1923 verlof werd verleend tot het aannemen van het ordeteken 'Ridder van de Orde van de Dannebrog van Denemarken' uit handen van Koning Christian.[13]

In Bilthoven liet hij intussen een villa bouwen ('El Rancho', tegenwoordig Van der Helstlaan 22).[14] De villa is ontworpen in de stijl van een Zuid-Amerikaanse boerderij. Zijn verblijf in Argentinië heeft kennelijk veel indruk op hem gemaakt. Het echtpaar heeft zelf maar kort in 'El Rancho' gewoond en verhuisde 1 augustus 1920 naar Bilthoven en in januari 1923 werd Koning als Hoofd Beplantingen der Publieke Werken in Amsterdam verwacht. Deze functie bracht met zich mee dat hij op de buitenplaats

Afb. 5. J. R. Koning leidt schoolkinderen rond in de stadskwekerij (Stadsarchief Amsterdam OSIM00001001807).

Frankendael in de Watergraafsmeer ging wonen. De gemeente had in 1882 de kantoren en de tuinbouwschool van de Stadskwekerij hier ondergebracht en het huis werd in 1894 bestemd tot woning van het Hoofd Gemeente-beplantingen. Na zijn pensionering keerden de heer en mevrouw Koning terug naar hun villa in Bilthoven.

Koning stond bekend als een prettig mens in de omgang. In 1926 treedt Koning toe tot het algemeen bestuur van de Bond Heemschut. Begin jaren veertig was hij de grote stimulator op het gebied van Heemkunde in Amsterdam. Stad- en landschapsschoon gingen hem zeer ter harte. Behoud en beheer van (historisch) groen waren voor hem zo niet nog belangrijker.[15]

In februari 1925 wordt Koning als nieuw lid van de Nederlandse Dendrologische Vereniging ingeschreven, die een halfjaar daarvoor was opgericht.[16] Ook was hij lid van de gemeentelijke commissie 'Heemkennis' en enthousiast organisator van de tentoonstelling 'Amstel, Vecht en Zaan' (1943) in het Stedelijk Museum in Amsterdam.[17] Naast de genoemde

tentoonstellingen in Madrid, Kopenhagen en Amsterdam zou hij nog vele tuinbouw- en bloemententoonstellingen (onder andere de jaarlijkse Amstelflora in de RAI) organiseren.
Naast het ordeteken van 'Ridder van de Orde van de Dannebrog van Denemarken' (1923) ontving hij voor al zijn inspanningen het ordeteken van 'Officier du Mérite Agricole'[18] van Frankrijk (1939) en bij zijn pensionering de onderscheiding 'Ridder in de Orde van Oranje-Nassau' (1955).[19]

WAT IS EEN 'OUD-HOLLANDSE' TUIN?

Om de 'Oud-Hollandse' tuinstijl te karakteriseren kunnen we het best eerst het 'boekje' van de tuinarchitect Leonard A. Springer bestuderen, getiteld *De Oud-Hollandsche Tuinkunst* (Hilversum, 1889).[20] Springer verdeelt de 'Oud-Hollandse' tuinkunst in drie tijdvakken. Het eerst tijdvak plaatst hij vanaf circa 1500 tot aan het begin van de zeventiende eeuw (circa 1630); het tweede van circa 1630 tot circa 1680 en het derde van circa 1680 tot het begin van de landschapsstijl (circa 1750). Springer noemt voor het eerste tijdvak karakteristiek de tuinindeling in kwadranten, zoals ook in andere West-Europese landen. De inhoud bestaat voornamelijk uit enerzijds bloemen, planten, bomen, fruitbomen etc. en anderzijds uit zand, marmerslag, gruis en haksel van andere steensoorten. In het tweede tijdvak verschijnen naar buitenlandse voorbeelden, parterres de broderie (buxus-loofwerken naar Frans voorbeeld), waterwerken (naar Italiaans voorbeeld) en allerlei nieuwigheden zoals berceaus (loofgangen), priëlen, en grotwerken. Het zeer populaire boek van de hovenier van de prins van Oranje, Jan van der Groen (*Den Nederlandtsen Hovenier*, 1669 en vele herdrukken tot en met 1721) geldt bij uitstek als vertegenwoordiger van de 'Oud-Hollandse' tuinkunst uit die periode en heeft veel invloed gehad op het buitenland, omdat het direct in het Frans en Duits werd vertaald. In Frankrijk ontstond halverwege de zeventiende eeuw met de aanleg van de tuinen van Versailles (André Le Nôtre) een heel nieuw tuinkunst-tijdperk, maar die mode kwam bij ons pas vanaf circa 1680 (het derde tijdvak) in de gratie. In het derde tijdvak kregen in Nederland zichtlanen en -kanalen, hoge geschoren hagen rond kabinetten, fonteinwerken en beeldengroepen wel een kans, maar veelal pasten deze nieuwigheden qua verhoudingen niet in onze eenvoudige vlakke, lage en kleine Nederlandse tuinen. De negentiende-eeuwse term 'Oud-Hollandse tuinkunst' vertoont dan ook de meeste gelijkenis met Hollandse tuinen uit het tweede tijdvak. Wij noemen dit tijdvak tegenwoordig Hollands classicistische periode. Springer verdeelt ieder tijdvak in drie soorten tuinen, namelijk vorstelijke tuinen, buitenplaatsen en kleine tuinen.
Als wij het vandaag de dag over 'Oud-Hollandse' tuinen hebben, bedoelen we meestal 'kleine' tuinen, aangelegd vanaf circa 1880 tot circa 1940, geïnspireerd op tuinen uit de Hollands classicistische periode, en passend bij de periode waarin de omgevende gebouwen zijn gebouwd. De bloemen en materialen en versieringen die worden toegepast dateren meestal uit de periode van aanleg, de late negentiende eeuw en de eerste decennia van de twintigste eeuw. Springer was zich wel bewust dat qua indeling een 'Oud-Hollandse' tuin overeenkomstig moest zijn met tuinen uit eerdere perioden, maar niet dat de beplanting ook aangepast diende te worden aan de desbetreffende periode. Zo is het Damplantsoen qua stijl en indeling aangepast aan de renaissancegevel van het voormalige stadhuis (gebouwd vanaf 1648) en de hierna te bespreken tuin achter het burgemeestershuis (Herengracht 502, gebouwd vanaf 1671), aangepast aan de bouwperiode van het grachtenhuis.

SPOREN DIE J.R. KONING HEEFT NAGELATEN

Onderstaande projecten en activiteiten zijn voornamelijk als berichten uit Nederlandse kranten boven water gehaald, zodat snel een overzicht en objectief oordeel over Konings werkzaamheden kon worden gevormd. Wanneer we tegelijk proberen zijn ontwerpen te kwalificeren, wordt snel duidelijk dat Koning de eerste tien jaar in Amsterdam vooral in de 'Oud-Hollandse' traditie werkte en dat hij vanaf zijn bemoeienis met de ontwikkeling van 'Het Boschplan' (vanaf 1929) samen met

commissieleden en collega's de ecologische weg is ingeslagen. Hoe hij in het algemeen zijn taakopvatting zag, staat te lezen in het artikel 'Wat de Heer Koning over bloemen en planten vertelt'.[21]

1924 Rembrandtplein

Een van de eerste groenprojecten die Koning kreeg opgedragen was de herindeling van het Rembrandtplein (voorheen Botermarkt). Het beeld van Rembrandt -op nieuwe sokkel- kreeg tijdens deze reorganisatie een nieuwe centrale plaats toegewezen. Het gietijzeren Rembrandt-monument van de beeldhouwer Louis Royer (1793-1868) is thans het oudste buiten-beeld van Amsterdam (1852). Hierna volgden nog twee beelden van zijn hand, het natuurstenen beeld van Naatje van de Dam (1856), dat midden op de Dam stond, ongeveer ter hoogte van de doorgaande weg tussen Damrak en Rokin, en het bronzen Vondel-monument in het Vondelpark (1867).

1925 Frankendael: Wonen, kwekerij, proeftuin en openluchttheater

Frankendael als kwekerij en proeftuin heeft zeker in de eerste jaren van Koning's aanstelling veel aandacht, in de zin van organisatie en leidinggeven, opgeëist. Per 1 juni 1925 kwam daar het openluchttheater bij. Op een foto in de *Haagsche Courant* zien we Koning in overleg op de toekomstige plaats van het Openluchttheater onder anderen met de toneelspeler Eduard Verkade.[22] Aardig om te weten dat als openingsstuk Don Quichot van Pieter Langendijk (1683-1756) werd opgevoerd.

1925 Damplantsoen

Zie eerder.

1927 Schooltuinen op Frankendael

In 1922, in het jaar dat Koning in dienst trad als Hoofd Beplantingen, werden de schooltuinen op Frankendael, met kas en kleine kinderboerderij, aangelegd.[23] 1927 was het jaar dat Koning lid werd van het bestuur van de 'Centrale Vereeniging voor School- en Werktuinen en boomplantdagen in Nederland'[24], opgericht op 21 februari 1918. Voedselschaarste tijdens en na de Eerste Wereldoorlog en natuurlijk ook educatieve aspecten waren belangrijke factoren die tot oprichting van deze vereniging hadden geleid. Bij deze tuinen was natuurlijk geen sprake van welke tuinstijl dan ook. Wel geeft het een indruk van Konings brede belangstelling en betrokkenheid.

1927 Tuin burgemeestershuis[25]

Willem de Vlugt was de eerste burgemeester die de nieuwe ambtswoning Herengracht 502 (door de gemeente aangekocht in 1927) heeft betrokken.

De bijbehorende tuin achter het huis, inclusief het houten tuinprieel, was in 1909 in harmonie met de architectuur van het huis gerealiseerd voor J. T. Cremer (president van de Nederlandsche Handelsmaatschappij), naar ontwerp van architect Herman J. M. Walenkamp.[26] Toen de burgemeester het huis betrok, schonk de gemeente opnieuw aandacht aan de tuin. Koning heeft de tuin wat fleuriger en kleuriger aangekleed. Hij behield heel duidelijk de harmonische eenheid met de architectuur van het huis. Als we een foto van de tuin uit 1909 en een uit de tijd van burgemeester De Vlugt naast elkaar leggen, zien we een tuin gemoderniseerd naar Konings ideeën. De tuin was evenals het Damplantsoen een prachtig staaltje van 'Oud-Hollandse' tuinkunst geworden, waarin symmetrie en kleur een belangrijke rol spelen. Koning heeft bij de aanpassing de hoofdstructuur van de tuin uit 1909 behouden, terwijl de tuin wel is veranderd als het gaat om de 'aankleding', zowel wat betreft de decoraties als wat betreft het bloemen- en plantensortiment. Kegelvormige taxussen in het middenperk zijn bijvoorbeeld veranderd in spiraalvormig geknipte buxus-boompjes en de tuinvaas is vervangen door een 'luchtiger' zonnewijzer, zodat een lichter beeld is ontstaan. Achterin de tuin is een bloemperk nabij het tuinhuis verschenen, zodat het zicht vanaf die plaats bloemrijker en kleuriger is geworden. Anno-Nu is de tuin wel wat uit zijn krachten gegroeid. Bomen zijn ouder geworden of weggevallen en het zicht op de omgevende huizen is daardoor veranderd. De tuin wordt deskundig onderhouden en met respect voor het historisch groen beheerd.

Afb. 6. Tuin Herengracht 502 in 1909 (uit: Jaarboek Amstelodamum 7 (1909).

Afb. 7. Tuin Herengracht 502 in 1927 (Stadsarchief Amsterdam OSIM00002005496).

Het oorspronkelijke ontwerp uit 1909 en de aanpassing van de tuin uit 1927 zijn beide leidend voor toekomstig beheer.

1927 Grote zorg voor stadsbomen[27]

Ondanks alle besturen, commissies en tentoonstellingen konden de stadsbomen niet aan Konings aandacht ontsnappen.

1927-1928 Laatste fase bouwperiode Olympisch Stadion

Koning was verantwoordelijk voor alle groenaanplant (en alle bloemversieringen) in de omgeving van het stadion. Sortimentskennis zowel van bomen en heesters als van bloemen kwam hem goed te pas in deze bijzondere periode. Sporters uit de hele wereld konden getuige zijn van het werk van de afdeling Beplantingen.

1928 Tentoonstelling en lezing in London

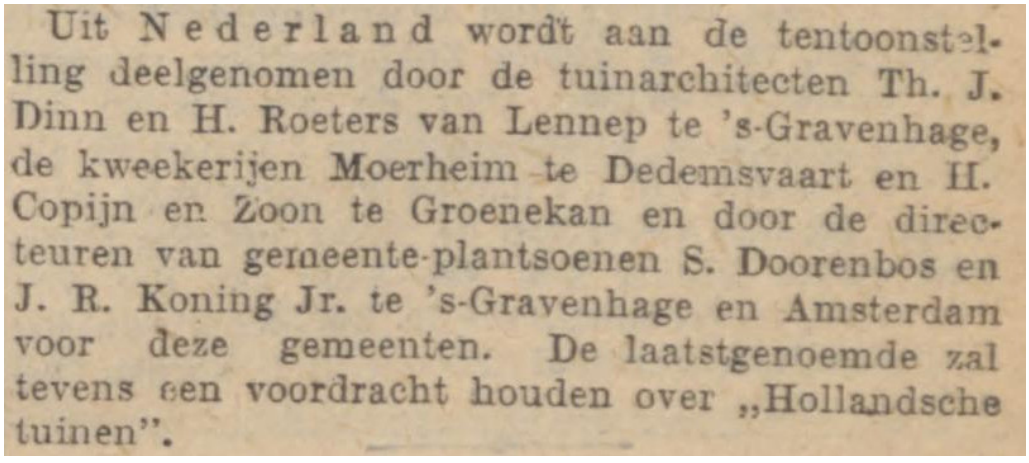
Zijn vele contacten en ervaringen met het maken van tentoonstellingen op het gebied van tuinbouw, kunst, bouwkunst, landschap en geschiedenis maakten dat Koning veel gevraagd werd als organisator, adviseur en als spreker voor lezingen in binnen- en buitenland. In 1928 maakte hij een reis naar London naar de 'Internationale Tentoonstelling voor Tuinkunst'. Hij hield hier een lezing over 'Hollandse tuinen'.[28] De titel doet vermoeden dat hij de 'Oud-Hollandse' tuinkunst zeker ter sprake heeft gebracht.

1929 Boschplan

Op 31 januari 1929 verscheen het *Rapport van de Commissie voor het Boschplan Amsterdam*. Hierin is duidelijk uiteengezet wie zitting hebben in de Commissie, en wie in de drie subcommissies. Sub-commissie A, met Koning als lid, zou zich richten op bodemonderzoek, flora en fauna.[29]
De realisatie werd als werkverschaffingsproject uitgevoerd. Nieuw beleid was het park met inheemse bomen en struiken te beplanten, als een realistisch landschap. Ir. Jacoba Mulder kreeg de supervisie over het project en Koning was verantwoordelijk voor de uitvoering.

1931 Zuidelijk deel van het Nieuwe Dieppark of Zuiderzeepark of Flevopark[30]

E.M. Mandersloot en J.R. Koning tekenden voor het definitieve ontwerp van het Flevopark; in 1926 werd begonnen met de aanleg van het zuidelijke deel, ook deze keer als werkverschaffingsproject. Jac.P. Thijsse pleitte al vanaf het begin van de twintigste eeuw voor de aanleg van een groene gordel rond de stad Amsterdam, ingebed in plan Zuid van H. P. Berlage. Parken die al van die gordel deel uitmaakten waren in het westen het Westerpark en het Vondelpark; later kwamen aan de zuidkant het Beatrixpark (1938) en het FloriadeAmstelpark (1970) en aan de oostkant het Flevopark (1931) in de Indische Buurt, aan het Nieuwe Diep. De ligging aan het water met wateras, geeft het park een specifiek deels formeel deels landschappelijk karakter. In 1931 werd het Flevopark in aanwezigheid van Jac.P. Thijsse door Wethouder Salomon de Miranda geopend.

Uit Nederland wordt aan de tentoonstelling deelgenomen door de tuinarchitecten Th. J. Dinn en H. Roeters van Lennep te 's-Gravenhage, de kweekerijen Moerheim te Dedemsvaart en H. Copijn en Zoon te Groenekan en door de directeuren van gemeente-plantsoenen S. Doorenbos en J. R. Koning Jr. te 's-Gravenhage en Amsterdam voor deze gemeenten. De laatstgenoemde zal tevens een voordracht houden over „Hollandsche tuinen".

Afb. 8 J.R. Koning jr. 'zal tevens een voordracht houden over 'Hollandsche tuinen' (Algemeen Handelsblad, 9 oktober 1928).

1934 Eerste Amsterdamse Golfclub

Koning was als bestuurslid en adviseur nauw betrokken bij de realisatie van de eerste baan (18 holes, 1935) van de Amsterdamse Golfclub. Omdat hij zelf fanatiek golfer was, had hij verstand van golfen en het aanleggen van golfbanen. Hij is sinds de oprichting altijd zeer betrokken gebleven met de club en de baan tot zijn vertrek naar Bilthoven eind 1955.

1938 Realisatie Beatrixpark

Voor de hoofdopzet van dit plan in Zuid was Ir. Jacoba Mulder verantwoordelijk, maar natuurlijk had het Hoofd Beplantingen leiding over de uitvoering. Zoals bijna alle grote projecten in de jaren dertig werd ook dit project uitgevoerd in het kader van de werkverschaffing.

1939 Reorganisatie Vondelpark[31]

Na ongeveer 75 jaar werd het hoog tijd dat het Vondelpark werd gereorganiseerd en opgeknapt. Koning had veel geleerd als lid van de Sub-Commissie-A bij de ontwikkeling van het Boschplan. Dit project had inheemse beplanting hoog in het vaandel staan. Het is bekend dat de ondergrond van het Vondelpark bestaat uit een laagveen-vegetatie en daarom was ook toen al inheemse beplanting in plaats van een beplanting met exotische boomsoorten zeer gewenst, afgezien natuurlijk van enkele sierbomen op uitgelezen plekken in het park. Hoewel niet duidelijk is wat Konings rol precies is geweest bij deze reorganisatie[32], zal Koning zeker als leidinggevende bij dit project betrokken zijn geweest.

1950 Uitvoer reorganisatie Begijnhof[33]

J.R. Koning kwam met het voorstel om het 'wandelplantsoen' in het Begijnhof, aangelegd in 1875 door de Koninklijke Nederlandsche Tuinbouwmaatschappij 'Linnaeus', te verlagen en het hek eromheen te vervangen door een lage heg, waardoor een beter doorzicht verkregen zou worden door het hele plantsoen. De hof heeft hierdoor een aanzienlijk grotere ruimtelijkheid gekregen.

1955 Afscheid van J.R. Koning[34]

Koning werd gelauwerd door burgemeester D'Ailly voor zijn goede zorgen voor het groen en de bloemen in de hoofdstad en deed mededeling van zijn onderscheiding in de Orde van Oranje-Nassau. Prof. Van Herk herinnerde aan het belangrijke werk in de afgelopen 32 jaar dat onder leiding van de heer Koning tot stand was gebracht. Een van de andere sprekers was Mr. S.P. baron Bentinck, namens de Bond Heemschut. Koning maakte heel lang deel uit van het dagelijks bestuur van deze vereniging. Op zijn laatste werkdag, Oudjaar 1955, plantte Koning een *Ginkgo biloba* op de plaats van een weggevallen grote wilg[35], op de Plantage Muidergracht bij de hortus. Hiermee werd het tijdperk Koning bij de afdeling Beplantingen van Publieke Werken Amsterdam afgesloten en kon de gemeente Amsterdam terugkijken op een succesvolle verrijking van het stedelijk groen in Amsterdam.

CONCLUSIES

Dit artikel is gewijd aan het voormalig Damplantsoen op de Dam in Amsterdam, ontworpen door het gemeentelijke Hoofd der Beplantingen, J.R. Koning en voltooid in 1926. De vraag die naar aanleiding van het schilderij van Cornelis Vreedenburgh werd gesteld luidde: Is dit plantsoen werkelijk zo uitgevoerd als op het schilderij is te zien; is de stijl van het ontwerp kenmerkend voor de tijd en sluit het ontwerp aan bij Koning's overige werk voor Amsterdam?

De eerste vraag kon snel en positief worden beantwoord omdat er vele foto's uit de periode 1925 tot 1946 van dit plantsoen bewaard zijn gebleven in het Stadsarchief Amsterdam. Het karakter van het plantsoen, een strakke symmetrische verdiepte tuin met bloemperken en haagjes en geknipte boompjes, lijkt kenmerkend voor het tweede tijdvak van de zeventiende eeuw, maar is typerend -naast andere tuinkunstvormen in die tijd- voor de late negentiende eeuw en de eerste decennia van de twintigste eeuw en wordt 'Oud-Hollandse' stijl genoemd. In de kunst was de zeventiende eeuw een inspiratiebron voor de negentiende-eeuwse mens. Dat geldt voor de meubelkunst, de schilderkunst en zeker ook voor de architectuur. Tuinarchitecten raakten

in de laatste decennia van de negentiende eeuw geïnspireerd door de 'Oud-Hollandse' tuinkunst uit de tijd van Jan van der Groen, dikwijls gemengd met de vormentaal van de Arts & Crafts-beweging, die bestond uit eenvoudige ontwerpen, lineaire en natuurlijke vormen, herhalende patronen en symmetrie. In deze beweging was voor de tuinkunst de door de Engelsen genoemde 'Dutch garden' favoriet. De hoofdkenmerken hiervan waren een vaak verdiepte besloten symmetrische tuin, zoals het Damplantsoen en meer tuinen die in die periode werden ontworpen en aangelegd. De beplanting was kleurrijk en had een versierende functie. Een verantwoord historisch plantenbeeld was niet waar naar men streefde.

Een kort overzicht van de toplaag van werken van de ontwerper van het Damplantsoen J.R. Koning laat zien dat hij niet uitsluitend in deze stijl werkte. Hij ging mee met zijn tijd. Zijn eerste jaren (jaren twintig van de twintigste eeuw) werkte hij in geometrische 'Oud-Hollandse' stijl, naast vanzelfsprekend leidinggeven aan onderhoud- en beheerwerkzaamheden; erna werd hij in beslag genomen door de werkverschaffingsprojecten Boschplan, Flevopark en Beatrixpark. In alle drie de parken kwam de inheemse boombeplanting op de eerste plaats, maar ook solitaire sierbomen kregen volop aandacht.

Natuurlijk zijn er veel meer gegevens en details over het werk van de Afdeling Beplantingen bekend. Gegevens opgeslagen in de archieven van het Amsterdamse Bos, de Commissie voor het Stadsschoon, de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark Genaamd Vondelpark en de Collectie Dienst der Publieke Werken kunnen ongetwijfeld de hele geschiedenis van de afdeling Beplantingen van Amsterdam nauwkeurig bloot leggen. Dat zou een prachtig vervolgonderzoek kunnen zijn, maar was in dit kader niet de bedoeling.

NOTEN

Vriendelijke dank aan Saskia Albrecht, Jan Holwerda, Bianca Jelinek, Hans Krol en Walther Schoonenberg.

1 Kunstgalerij Albricht, Velp/Oosterbeek; 2012 gesignaleerd op PAN Amsterdam (beurs voor kunst, antiek en design in de RAI), 18-25 november 2012.

2 De as van symmetrie van het plantsoen lijkt aan te sluiten op de as van het paleis, maar schijn bedriegt.

3 Collectie van architect Jan van der Lip in Het Nieuwe Instituut te Rotterdam. Onder het inventarisnummer LIPJph3 zijn niet-project-gebonden en/of onbekende foto's en ansichtkaarten opgenomen (z.jr.), waaronder 'Maquette landhuis met tuin'. J.R. Koning Jr. Tuinarchitect.

4 Zie *D'Ailly's Historische Gids van Amsterdam.* Bewerking H. F. Wijnman. 1968. In het Commandantshuis woonde tot 1869 de stadscommandant. Daarna werden er verschillende gemeente- en rijksinstellingen in gevestigd.

5 Herinnering aan de Tiendaagse Veldtocht (1830-1831). Symbool voor de Nederlandse Eendracht.

6 Gert Eijkelboom en Gerrit Vermeer, Een hotel-restaurant op de Middendam van W. Kromhout uit *Binnenstad* 277 (juli/augustus/september 2016). https://www.amsterdamsebinnenstad.nl/binnenstad/277/middendam-kromhout.html.

7 *De Sumatrapost,* 3 december 1925.

8 Stadsarchief Amsterdam, Amsterdam, toeg. nr. 5422 Inventaris van het Archief van het Bevolkingsregister: gezinskaarten, inv.nr. 793 Koning, B - Koning, KL.

9 *De Waarheid,* 2 september 1958.

10 *Het adresboek der stad Utrecht, 1920*.

11 *Onze Tuinen, Geïllustreerd Weekblad voor liefhebbers en vaklieden, gewijd aan Tuin- en Buitenleven*, 17 (1923) nr. 30, p. 525-526.

12 *Algemeen Handelsblad,* 26 november 1918.

13 *Maasbode,* 15 maart 1923.

14 Koning plaatste in 1920 in *Onze Tuinen* een verhuisbericht. Meer over het huis te lezen in: Hans de Groot. Huisnamen XIV, *De Biltse Grift* 15 (2006) nr. 1, p. 21-29.

15 Zo kunnen we in *De Maasbode* van 7 november 1924 lezen dat Koning het zeer wel mogelijk achtte dat de twee platanen in het Leidse Bosje verplaatst konden worden. Dit in verband met een herinrichting van de

verkeerssituatie. Gelukkig ging het plan niet door en staan de prachtige platanen er nu nog steeds -100 jaar later- gezond bij.

16 *Het Vaderland,* 13 februari 1925. De NDV werd opgericht 13 september 1924. De tuinarchitect Leonard A. Springer was een van de oprichters. Merkwaardig is dat de naam van J. R. Koning in de Springer Collectie in de Bibliotheek WUR niet voorkomt.

17 Anonymus, In Memoriam J. R. Koning, *Ons Amsterdam*, 10 (1958) nr.10, p. 289. Op deze tentoonstelling werd ook aandacht besteed aan het oude Hollandse kolfspel. Koning zelf was een hartstochtelijk golfer.

18 *Nederlandse Staatscourant,* 11 december 1939.

19 *Algemeen Dagblad*, 30 december 1955.

20 Leonard A. Springer, *De oud-Hollandsche tuinkunst: proeve eener bijdrage tot hare geschiedenis*, Haarlem, 1889. Dit is een overdruk uit het tijdschrift *Eigen Haard*, 1889. Van deze overdruk met omslagtitel zijn slechts 75 exemplaren gedrukt.

21 *Algemeen Handelsblad / Bijvoegsel*, 5 mei 1928.

22 *Haagsche Courant*, 23 april 1925.

23 De eerste schoolwerktuin in Amsterdam werd opgericht in 1920, op een plek tussen de Petroleumhaven en de Houthaven. Dit jaar bestaan de schoolwerktuinen Amsterdam dus 100 jaar. Het Stadsarchief Amsterdam heeft daar vanaf 26 augustus 2020 een tentoonstelling aan gewijd.

24 *Prov. Overijsselsche Zwolsche Courant*, 21 april 1927.

25 Ook de tuin Herengracht 512 (kunsthandel De Boer) is door J. R. Koning ontworpen. Zie verder Het huis Heerengracht 512, *Maandblad Amstelodamum* 29 (1942), p. 76-77. Vriendelijke mededeling Saskia Albrecht.

26 Zie: H. J. M. Walenkamp CZ, Een oud Amsterdamsch patriciërshuis Herengracht 502, *Jaarboek Amstelodamum* VII (1909), p. 223-232. Walenkamp eindigt zijn artikel met de volgende woorden: 'Nog zij opgemerkt, dat de tuinaanleg geheel nieuw is; ook wat de stoffage betreft. (De vaas in 't midden is antiek.) Bij dezen tuinaanleg werd getracht, een atmosfeer in harmonie met het gebouw te scheppen. In hoeverre dit geslaagd is, mogen de afbeeldingen uitwijzen. De foto's toonen den tuin in winterkleed; in het voorjaar prijken de bedden met tulpen en hyacinthen.'

27 *Leeuwarder Courant,* 27 april 1927. Onder andere een artikel in dit nummer, maar ook andere kranten maken gewag van de aandacht die in Amsterdam werd besteed aan stadsbomen. Interessant te melden dat ook dit jaar (2020) veel aandacht wordt besteed aan monumentale iepen op de grachten, in verband met renovatie van de kademuren. Zie Juliet Oldenburger. Iepen bedreigd door kademuurrenovatie? *Binnenstad* 296 (2020), p. 8-10; en Iepen toch bedreigd, *Binnenstad* 298 (2020), p. 37.

28 *Het Volk,* 10 oktober 1928 en *Algemeen Handelsblad*, 9 oktober 1928.

29 Zoals verwacht zaten in deze commissie tuinarchitecten en plantkundigen, namelijk: J.R. Koning (Hoofd der Afdeling Beplantingen van Publieke Werken), A.J. van Laren (Hortulanus Hortus Botanicus), Prof. Dr. Th.J. Stomps (Hoogleraar botanie), D.F. Tersteeg (zelfstandig tuinarchitect) en Dr. J.P. Thijsse (leraar plant- en dierkunde), naast de bosbouwkundige E.D. van Dissel en de bodemkundige Dr. D.J. Hissink.

30 Een uitgebreid verslag van de opening is te vinden in *Algemeen Handelsblad,* 20 september 1931. Ook is hierbij een afbeelding van het ontwerp gevoegd.

31 *De Tijd, godsdienstig-staatkundig dagblad,* 14 april 1939.

32 Het 'Archief van de Vereniging tot Aanleg van een Rij- en Wandelpark Genaamd Vondelpark' is in dit verband niet geraadpleegd.

33 *Algemeen Handelsblad,* 8 maart 1950.

34 *Algemeen Handelsblad,* 30 december 1955.

35 In 1955 is het planten van historisch identiek plantmateriaal nog geen vanzelfsprekendheid. Wij zouden nu waarschijnlijk gekozen hebben voor eenzelfde soort wilg.